Toegankelijk toetsen en examineren in beleid

Een verkenning in het hbo/wo

ECIO
Leren zonder belemmering

Inhoud

1. Inleiding 3
Aanleiding 3
Doel van de verkenning 3

2. Achtergrond 4
Studenten met een ondersteuningsbehoefte 4
Wettelijke kaders 4
De OER 5
Rol van de examencommissie 5

3. Aanpak 6
Selectie van onderwijsinstellingen en opleidingen 6
Bronnen en beperkingen 6
Analysekader 6
Zoekstrategie 7
Stappenplan 7
Beoogd resultaat 7

4. Resultaten 8
Communicatie 8
Toetsvoorzieningen 9
Toekenningsprocedures 10
Monitoring en evaluatie 11

5. Conclusie 13

6. Aanbevelingen 14
Communicatie: Duidelijke informatievoorziening 14
Toetsvoorzieningen: Ruimte voor inclusief toetsontwerp 14
Toekenningsprocedures: Structurele afstemming 15
Monitoring en evaluatie van toetsvoorzieningen 15

7. Referenties 17

Colofon 18

1. Inleiding

Aanleiding

Toegankelijk toetsen en examineren is een onmisbaar onderdeel van inclusief onderwijs. Een aanzienlijke groep studenten studeert onder bijzondere omstandigheden die het leerproces en de toetsing kunnen beïnvloeden. Uit de Nationale Studenten Enquête blijkt dat 21% van de studenten in het hbo en wo studeert met een bijzondere omstandigheid en daar ook belemmeringen door ervaart (Schreurs & Bremer, 2025). Deze groep omvat onder meer studenten met een functiebeperking, psychische problemen of chronische aandoeningen, maar ook studenten met mantelzorgtaken of andere belastende omstandigheden die niet medisch van aard zijn.[1] Voor deze studenten kan de wijze van toetsing en examinering een bepalende factor zijn voor hun studiesucces.

Het bieden van gelijke kansen bij toetsing is daarbij geen vrijblijvende keuze, maar een wettelijke verplichting op basis van nationale en internationale wetgeving, waaronder de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW), de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (Wgbh/cz) en het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap. Binnen deze kaders spelen de Onderwijs- en Examenregeling (OER) en de examencommissie een centrale rol bij het beoordelen en toekennen van toetsvoorzieningen.

Omdat deze documenten een belangrijke informatiebron vormen voor studenten, docenten en examencommissies, is het relevant te verkennen wat hierin is beschreven over toegankelijk toetsen en examineren. Inzicht in de inhoud en formulering van deze beschrijvingen kan bijdragen aan een beter begrip van hoe onderwijsinstellingen dit onderwerp formaliseren en communiceren. Om dit inzicht te verkrijgen, voerden wij een eerste verkenning uit, waarin openbare documenten van enkele onderwijsinstellingen en opleidingen zijn geanalyseerd.

Doel van de verkenning

Met deze verkenning brengen we in kaart of en hoe enkele hbo- en wo-instellingen momenteel informatie opnemen en rapporteren over toegankelijk toetsen en examineren in jaarverslagen en in de OER. Daarbij onderzoeken we wat er in de documenten beschreven staat over toetsvoorzieningen en alternatieve toetsvormen, op welke wijze deze worden toegekend en of er systematisch wordt geëvalueerd en gerapporteerd.

1 Wij gebruiken de term studenten met een ondersteuningsbehoefte als aanduiding voor studenten die door medische of niet-medische omstandigheden belemmeringen ervaren in hun studie.

2. Achtergrond

Studenten met een ondersteuningsbehoefte

Uit de Nationale Studenten Enquête blijkt dat 21% van de studenten in het hbo en wo studeert met een bijzondere omstandigheid en daar ook belemmeringen door ervaart (Schreurs & Bremer, 2025). Binnen zowel het hbo als het wo wordt ADHD relatief vaak genoemd (ongeveer één op de vijf studenten). In het hbo blijken daarnaast dyslexie, dyscalculie en taalontwikkelingsstoornissen (TOS) vaak voor te komen. In het wo kampen studenten vaker met psychische problemen (Schreurs & Bremer, 2025). Voor studenten met een ondersteuningsbehoefte kan de wijze van toetsing en examinering een bepalende factor zijn voor hun studiesucces. Het is daarom belangrijk dat studenten weten welke passende voorzieningen, waaronder toets- en examenvoorzieningen, mogelijk zijn en hoe zij hiervoor in aanmerking kunnen komen.

De mate waarin studenten hun ondersteuningsbehoefte melden bij de onderwijsinstelling hangt sterk samen met de duidelijkheid van de informatievoorziening. Bijna twee derde van de studenten die belemmeringen ervaart, meldt dit bij de instelling. Studenten die goed weten waar zij terechtkunnen met hun ondersteuningsvraag doen dit vaker dan studenten voor wie de route naar ondersteuning onduidelijk is. De belangrijkste reden om geen melding te doen, is dat studenten niet weten welke ondersteuning mogelijk is. Daarnaast speelt een gebrek aan vertrouwen een rol. Wanneer studenten hun ondersteuningsbehoefte wel melden, leidt dit in veel gevallen tot het treffen van passende voorzieningen (Schreurs & Bremer, 2025).

Wettelijke kaders

Voor het hoger onderwijs is een aantal nationale en internationale wetten van belang in de context van toegankelijk toetsen en examineren. Op nationaal niveau verplicht de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) onderwijsinstellingen om het onderwijs en de examinering per opleiding of groep van opleidingen vast te leggen in een onderwijs- en examenregeling (WHW, art. 7.13). Deze regeling bevat onder meer bepalingen over studielast, toetsing en de wijze waarop studenten met een handicap of chronische ziekte redelijkerwijs in de gelegenheid worden gesteld tentamens af te leggen.

Daarnaast verplicht de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (Wgbh/cz) onderwijsinstellingen om discriminatie te voorkomen en om, waar nodig, doeltreffende aanpassingen te realiseren voor studenten met een handicap of chronische ziekte, tenzij deze aanpassingen een onevenredige belasting vormen voor de instelling (Wgbh/cz, art. 2). Deze wet vormt daarmee een belangrijk juridisch uitgangspunt voor het treffen van toetsvoorzieningen.

Op internationaal niveau sluit Nederland aan bij het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, dat sinds 2016 van kracht is in Nederland. Dit verdrag verplicht staten om inclusieve onderwijssystemen te bevorderen en te zorgen voor gelijke toegang tot onderwijs zonder discriminatie (Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, 2016). Het wegnemen van barrières in onderwijs en toetsing en het bevorderen van toegankelijkheid en gelijke kansen vormen hierin centrale uitgangspunten.

De OER

De Onderwijs- en Examenregeling (OER) vormt het formele kader waarbinnen toetsing en examinering in het hoger onderwijs plaatsvinden. De OER is wettelijk verankerd in de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) en bevat procedures, rechten en plichten met betrekking tot het onderwijs en de examens. Op grond van artikel 7.13 WHW is iedere instelling verplicht om per opleiding of groep van opleidingen een OER vast te stellen.

Voor studenten met een ondersteuningsbehoefte is de OER van belang, omdat hierin wordt vastgelegd welke kaders, procedures en afwijkingsmogelijkheden bestaan voor voorzieningen bij toetsing en examinering. De WHW schrijft voor dat de OER bepalingen moet bevatten over onder meer de wijze van toetsing, de mogelijkheden om af te wijken van standaardregelingen bij bijzondere omstandigheden en de wijze waarop studenten met een handicap of chronische ziekte redelijkerwijs in de gelegenheid worden gesteld tentamens af te leggen (WHW, art. 7.13). Daarmee biedt de OER een juridisch kader waarbinnen maatwerk mogelijk is.

Binnen deze kaders is de examencommissie bevoegd om individuele beslissingen te nemen over toetsaanpassingen en voorzieningen, voor zover deze geen afbreuk doen aan de eindkwalificaties van de opleiding (WHW, art. 7.12b). Dit benadrukt het belang van een zorgvuldig en helder geformuleerde OER, waarin voldoende flexibiliteit is opgenomen om tegemoet te komen aan uiteenlopende ondersteuningsbehoeften, terwijl tegelijkertijd de toetsvaliditeit en het beoogde eindniveau van de opleiding worden geborgd. In het kader van toegankelijk toetsen en examineren vervult de OER daarmee een centrale rol. Een inclusieve en duidelijke OER draagt bij aan gelijke kansen, verkleint het risico op willekeur in de besluitvorming en ondersteunt examencommissies bij het nemen van juridisch houdbare en didactisch verantwoorde beslissingen.

Rol van de examencommissie

De examencommissie vervult een centrale rol in het waarborgen van de kwaliteit, rechtvaardigheid en rechtsgeldigheid van toetsing en examinering in het hoger onderwijs. Deze rol is wettelijk verankerd in de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW). Op grond van artikel 7.12 WHW is de examencommissie het orgaan dat op objectieve en deskundige wijze vaststelt of een student voldoet aan de voorwaarden die in de onderwijs- en examenregeling (OER) zijn gesteld aan kennis, inzicht en vaardigheden voor het verkrijgen van een graad.

In relatie tot studenten met een ondersteuningsbehoefte draagt de examencommissie verantwoordelijkheid voor het beoordelen van aanvragen voor individuele toetsvoorzieningen en het toekennen daarvan, binnen de kaders die de OER biedt. Daarbij dient zij een zorgvuldige afweging te maken tussen het bieden van gelijke kansen voor studenten en het borgen van de validiteit, betrouwbaarheid en transparantie van toetsing. Deze verantwoordelijkheid sluit aan bij de verplichtingen uit de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (Wgbh/cz). Samenvattend neemt de examencommissie een sleutelpositie in bij het realiseren van toegankelijk toetsen en examineren. Zij fungeert daarbij zowel als bewaker van de onderwijskwaliteit als van gelijke kansen en rechtsbescherming voor studenten.

3. Aanpak

Selectie van onderwijsinstellingen en opleidingen

Voor deze verkenning selecteerden wij tien onderwijsinstellingen (vijf hbo, vijf wo), met variatie in omvang (klein, middelgroot en groot) en geografische spreiding binnen Nederland. Binnen iedere onderwijsinstelling selecteerden wij twee tot drie opleidingen uit verschillende sectoren. Deze selectie is bedoeld om, door variatie in type onderwijsinstelling en opleidingscontext, een breed en indicatief beeld te krijgen van of en hoe enkele onderwijsinstellingen informatie opnemen over toegankelijk toetsen en examineren. De bevindingen uit deze verkenning zijn daarom signalerend van aard en niet bedoeld om generaliseerbare uitspraken te doen over het gehele hoger onderwijs.

Bronnen en beperkingen

Voor deze verkenning baseerden wij ons op een selectie van openbare documenten die via de websites van de geselecteerde onderwijsinstellingen beschikbaar zijn. We analyseerden zowel instellingsbrede als opleidingsspecifieke documenten, waaronder opleidingsspecifieke, facultaire en instellingsbrede OER'en (2025–2026), toetsbeleid, jaarverslagen (2024), jaarverslagen van examencommissies (voor zover openbaar beschikbaar) en beleidsnotities over studeren met een ondersteuningsbehoefte, voor zover hiernaar werd verwezen in de OER.

De verkenning richtte zich daarmee op openbare documenten die een belangrijke rol spelen bij beleid en besluitvorming over toegankelijk toetsen en examineren. Andere vormen van communicatie of informatievoorziening aan studenten, zoals algemene webpagina's of voorlichtingsinformatie, zijn niet afzonderlijk geanalyseerd. Het opvragen van interne documenten of het voeren van interviews viel buiten de scope van deze verkenning. Hierdoor ontstaat inzicht in wat onderwijsinstellingen in formele openbare documenten beschrijven over toegankelijk toetsen en examineren, maar geen volledig beeld van interne werkwijzen of aanvullende communicatie.

Analysekader

Om deze documenten systematisch te kunnen analyseren, stelden wij een analysekader op. Het analysekader bestond uit de volgende themacategorieën:

- Beleidsvisie: aandacht voor toegankelijk of inclusief toetsen en verwijzingen naar relevante wet- en regelgeving, zoals het VN-Verdrag Handicap en de Wgbh/cz.
- Toetsvoorzieningen en aanpassingen: beschrijving van toetsvoorzieningen, alternatieve toetsvormen en de criteria en procedures voor het aanvragen en toekennen van voorzieningen.
- Organisatie en proces: inrichting van verantwoordelijkheden en afstemming tussen betrokken partijen, zoals examencommissies en ondersteunende diensten.
- Monitoring en evaluatie: aandacht voor evaluatie en monitoring rondom toetsvoorzieningen.

Zoekstrategie

Om relevante informatie in de documenten te identificeren, werkten wij met een set gerichte zoekwoorden, waaronder *toetsvoorziening, (alternatieve) toetsvormen, (redelijke) aanpassingen, ondersteuning, bijzondere omstandigheden, ondersteuningsbehoefte, beperking, chronische ziekte, handicap, inclusief onderwijs, examencommissie, toetsbeleid, toegankelijkheid, gelijke kansen, maatwerk, extra tijd, hardheidsclausule, VN-verdrag en Wgbh/cz. Voor Engelstalige OER'en vertaalden wij deze zoekwoorden.*

Stappenplan

Na het selecteren van de onderwijsinstellingen en opleidingen en het opstellen van het analysekader en de zoekwoorden voerden wij de verkenning uit in de volgende stappen:

1. Verzamelen van relevante openbare documenten per instelling en opleiding;
2. Analyseren van de documenten aan de hand van het analysekader en de vastgestelde zoekwoorden;
3. Samenvatten van de bevindingen per instelling;
4. Beschrijven en interpreteren van de overkoepelende bevindingen.

Beoogd resultaat

De hierboven beschreven werkwijze vormt de basis voor het beoogde resultaat van deze verkenning. Met deze verkenning beogen wij een eerste, globaal beeld te schetsen van de wijze waarop onderwijsinstellingen en examencommissies toegankelijk toetsen en examineren vastleggen en beschrijven. De resultaten geven inzicht in hoe afspraken hierover zijn vastgelegd in formele documenten, zoals de OER, en in de variatie tussen onderwijsinstellingen. Op basis hiervan signaleren wij kansen voor verbetering en formuleren wij aanbevelingen voor een meer planmatige en consistente aanpak van toegankelijk toetsen en examineren.

4. Resultaten

In dit hoofdstuk presenteren wij de resultaten van de analyse van de geselecteerde openbare documenten van tien onderwijsinstellingen over toegankelijk toetsen en examineren. De analyse laat vier terugkerende thema's zien: (1) de communicatie over en positionering van toegankelijk toetsen en examineren in openbare documenten, (2) de beschreven toetsvoorzieningen, (3) de procedures voor aanvraag en toekenning van voorzieningen en (4) de aandacht voor monitoring en evaluatie

De resultaten zijn thematisch opgebouwd. Per thema beschrijven wij op overkoepelend niveau hoe en in welke mate onderwijsinstellingen informatie opnemen over toegankelijk toetsen en examineren in OER'en, beleidsnotities en jaarverslagen. Daarbij brengen wij overeenkomsten en verschillen tussen hbo- en wo-instellingen in beeld, met name in de mate van uitwerking, concreetheid en samenhang van de beschreven informatie.

Communicatie

In deze verkenning bekeken wij een selectie van openbare documenten van de geselecteerde onderwijsinstellingen om inzicht te krijgen in hoe zij toegankelijk toetsen en examineren beschrijven en positioneren. Daarbij keken wij in hoeverre de onderwijsinstellingen in OER'en, beleidsnotities en jaarverslagen aandacht besteden aan toegankelijk toetsen en inclusief toetsbeleid, en of zij deze beschrijvingen expliciet verbinden aan relevante wet- en regelgeving, zoals het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap en de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (Wgbh/cz).

In alle geanalyseerde OER'en nemen de onderwijsinstellingen, volgens de wettelijke verplichting uit de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW, art. 7.13, tweede lid, onder m), bepalingen op over de wijze waarop studenten redelijkerwijs in de gelegenheid worden gesteld tentamens af te leggen wanneer sprake is van een handicap of chronische ziekte. De invulling en terminologie van deze bepalingen verschillen echter tussen deze onderwijsinstellingen. Sommige OER'en hanteren specifieke aanduidingen, zoals functiebeperking en chronische ziekte, terwijl andere instellingen bredere termen gebruiken, zoals ondersteuningsbehoefte, persoonlijke omstandigheden of bijzondere omstandigheden. Daarmee leggen de onderwijsinstellingen formeel vast dat toetsvoorzieningen mogelijk zijn, maar verschillen zij in de reikwijdte van de doelgroep waarop deze bepalingen van toepassing zijn en in hoe ruim zij de mogelijkheden voor ondersteuning formuleren.

De hbo-instellingen werken informatie over studeren met een ondersteuningsbehoefte en toetsvoorzieningen over het algemeen uitgebreider en concreter uit dan de wo-instellingen. In vrijwel alle geanalyseerde hbo-OER'en nemen zij een apart hoofdstuk of een uitgebreid artikel op waarin studeren met een ondersteuningsbehoefte, toetsvoorzieningen en begeleiding worden toegelicht. In enkele gevallen verwijzen de hbo-instellingen daarbij naar instellingsbrede beleidsnotities waarin deze thema's verder zijn uitgewerkt. De geanalyseerde universitaire OER'en blijven doorgaans beknopter en beperken zich meestal tot één of twee artikelen waarin de wo-instellingen in algemene termen aangeven dat voorzieningen bij tentamens mogelijk zijn voor studenten met een functiebeperking en/of chronische ziekte.

De mate waarin de onderwijsinstellingen expliciet verwijzen naar wet- en regelgeving verschilt. Eén onderwijsinstelling benoemt het ondertekenen van de VN-intentieverklaring in

het jaarverslag en twee onderwijsinstellingen verwijzen in de OER of een beleidsnotitie naar de Wgbh/cz. Bij de meeste onderwijsinstellingen blijft de juridische onderbouwing beperkt tot algemene formuleringen over het recht op passende of noodzakelijke aanpassingen, waarbij begrippen als redelijkheid, billijkheid en onevenredige belasting worden gehanteerd. In sommige OER'en beschrijven onderwijsinstellingen ook de voorwaarden waaronder zij een verzoek kunnen afwijzen, bijvoorbeeld wanneer een aanpassing afbreuk doet aan de kwaliteit en het niveau van het onderwijs.

Naast de formele regelingen in de OER'en is ook gekeken naar de beleidsmatige context in jaarverslagen. In de geanalyseerde jaarverslagen plaatsen de onderwijsinstellingen toetsing en examinering vooral binnen bredere strategische thema's, zoals onderwijsvernieuwing, studiesucces en flexibilisering. Zij beschrijven daarbij ontwikkelingen als programmatisch toetsen, gespreid toetsen, het gebruik van e-portfolio's en het vergroten van de diversiteit aan toetsvormen. Daarnaast besteden de onderwijsinstellingen aandacht aan thema's als studentenwelzijn en inclusie en diversiteit, waarbij toegankelijk toetsen en examineren doorgaans niet als afzonderlijk beleidsmatig thema wordt uitgewerkt.

Toetsvoorzieningen

In deze verkenning bekeken wij een selectie van openbare documenten van de geselecteerde onderwijsinstellingen om inzicht te krijgen in welke toetsvoorzieningen voor studenten met een ondersteuningsbehoefte worden beschreven, hoe concreet deze zijn uitgewerkt en waar deze informatie is vastgelegd. Daarbij analyseerden wij in hoeverre de onderwijsinstellingen expliciet veelvoorkomende toetsvoorzieningen benoemen, zoals extra toetstijd, aangepaste toetsruimten of het gebruik van hulpmiddelen. Daarnaast bekeken wij of en hoe alternatieve toetsvormen worden beschreven en onder welke voorwaarden hiervan kan worden afgeweken.

Binnen de onderwijsinstellingen verschillen de opleidingsspecifieke en faculteitsbrede OER'en onderling nauwelijks op het gebied van de beschreven toetsvoorzieningen. Tussen de onderwijsinstellingen, zowel hbo als wo, bestaat daarentegen wel variatie in de mate waarin toetsvoorzieningen worden uitgewerkt in de OER.

In de hbo-OER'en worden relatief vaak concrete toetsvoorzieningen genoemd, zoals extra toetstijd, aangepaste toetsplekken (bijvoorbeeld een rustige ruimte of aangepast meubilair), het gebruik van hulpmiddelen, aangepast toetsmateriaal, alternatieve toetsvormen en het gebruik van een laptop of voorleessoftware. Daarnaast beschrijven de hbo-instellingen vaak bredere mogelijkheden voor ondersteuning, zoals aanpassingen in het onderwijsprogramma, stages, roosters, werkvormen, leermiddelen of extra begeleiding. Bij vier van de vijf hbo-instellingen verwijzen de geanalyseerde OER'en bovendien via een hyperlink naar aanvullende informatie over voorzieningen, vaak op een intranetpagina.

Bij de wo-instellingen blijft de beschrijving van toetsvoorzieningen doorgaans beperkt tot algemene formuleringen. In de geanalyseerde universitaire OER'en vermelden de wo-instellingen veelal dat studenten met een functiebeperking en/of chronische ziekte recht hebben op een aangepaste wijze van toetsing die is afgestemd op hun functiebeperking en/of chronische ziekte. Concrete voorbeelden van specifieke toetsvoorzieningen worden

daarbij niet genoemd, met uitzondering van de mogelijkheid om af te wijken van de reguliere tentamenvorm. De verdere invulling van deze aanpassingen laten de instellingen doorgaans over aan de examencommissie, vaak op basis van advies van een studentendecaan. In geen van de geanalyseerde universitaire OER'en wordt verwezen naar een intranetpagina met aanvullende informatie over toetsvoorzieningen; wel bevatten de faculteitsbrede OER'en van één wo-instelling een link naar het aanmeldformulier voor toetsvoorzieningen.

Overkoepelend geldt dat alle geselecteerde onderwijsinstellingen in de OER de mogelijkheid opnemen om in bijzondere gevallen af te wijken van de reguliere toetsvorm. De bevoegdheid hiervoor ligt bij de examencommissie. De uitwerking van deze mogelijkheid blijft doorgaans beperkt tot hoofdlijnen. In enkele gevallen beschrijven onderwijsinstellingen alternatieve toetsvormen wel concreter, zoals het vervangen van een mondelinge presentatie door een schriftelijke opdracht, het omzetten van groepswerk naar individueel werk of het afnemen van een mondelinge toets in plaats van een schriftelijke toets. Soms noemen onderwijsinstellingen aanvullende voorwaarden, zoals een positief advies van de vakdocent, het voorkomen van studievertraging of het aantonen van persoonlijke omstandigheden. Daarnaast beschrijven enkele onderwijsinstellingen in de OER digitale alternatieven, waaronder online proctoring bij langdurige persoonlijke omstandigheden.

Toekenningsprocedures

In deze verkenning bekeken wij of en hoe de geselecteerde onderwijsinstellingen de procedures voor het aanvragen en toekennen van toetsvoorzieningen beschrijven in een selectie van openbare documenten. Daarbij analyseerden wij welke stappen de onderwijsinstellingen voor studenten beschrijven, welke voorwaarden of afwegingskaders zij benoemen en welke actoren bij de besluitvorming zijn betrokken.

Alle geselecteerde onderwijsinstellingen, zowel hbo als wo, beschrijven in de OER procedures voor het aanvragen en toekennen van toetsvoorzieningen. Deze procedures volgen bij alle onderwijsinstellingen en opleidingen een grotendeels vergelijkbaar basispatroon. Studenten zijn zelf verantwoordelijk voor het tijdig melden van hun ondersteuningsbehoefte en het indienen van een aanvraag. De onderwijsinstellingen wijzen daarbij meestal een studentendecaan of studieadviseur aan als eerste aanspreekpunt, die adviseert over passende voorzieningen. De examencommissie is bij alle instellingen eindverantwoordelijk voor de besluitvorming over toetsvoorzieningen.

De onderwijsinstellingen verschillen echter in de mate van uitwerking van deze procedures. Sommige onderwijsinstellingen beschrijven het aanvraagproces uitvoerig. Zij leggen bijvoorbeeld vast welke stappen studenten moeten doorlopen, welke termijnen gelden, welke documentatie vereist is, welke rollen betrokken actoren hebben en welke bezwaar- en beroepsmogelijkheden bestaan. In deze gevallen benoemen onderwijsinstellingen ook expliciet mogelijke gronden voor afwijzing, zoals het aantasten van de eindkwalificaties van de opleiding of een onevenredige organisatorische belasting. Andere onderwijsinstellingen kiezen voor een meer beknopte beschrijving. Zij beperken zich tot de vermelding dat studenten een gemotiveerd verzoek kunnen indienen en dat de examencommissie hierover een besluit neemt, veelal zonder verdere toelichting op beoordelingscriteria, benodigde documentatie of het verloop van het proces.

Ook in de omgang met bewijsstukken is deze variatie zichtbaar. Sommige onderwijsinstellingen leggen in de OER expliciet vast dat studenten hun aanvraag moeten onderbouwen met (medische) verklaringen, in enkele gevallen afkomstig van een BIG-geregistreerde arts of specialist. Andere onderwijsinstellingen hanteren een ruimere benadering, waarbij studenten hun persoonlijke omstandigheden toelichten en de examencommissie of studentendecaan indien nodig aanvullende bewijsstukken kan opvragen. Een deel van de onderwijsinstellingen beschrijft in de OER niet of en welke documentatie vereist is bij een aanvraag.

In bijna alle geanalyseerde OER'en nemen de onderwijsinstellingen (9 van de 10 onderwijsinstellingen) daarnaast een hardheidsclausule op. Met deze bepaling creëren zij ruimte om in uitzonderlijke situaties af te wijken van de OER wanneer toepassing van de regels voor een student onredelijk uitpakt. Dit biedt ruimte voor maatwerk wanneer de regels onvoldoende aansluiten bij de persoonlijke situatie van de student.

Monitoring en evaluatie

In deze verkenning bekeken wij hoe de geselecteerde onderwijsinstellingen in een selectie van openbare documenten beschrijven hoe zij toetsvoorzieningen voor studenten met een ondersteuningsbehoefte monitoren en evalueren, en of zij beschrijven hoe betrokken actoren, zoals studentendecanen en examencommissies, onderling afstemmen.

Uit de analyse blijkt dat monitoring en evaluatie van toetsvoorzieningen in de meeste documenten geen afzonderlijk of expliciet onderwerp vormen. In de OER'en geven onderwijsinstellingen aan dat onderwijs en toetsing worden geëvalueerd, bijvoorbeeld via cursus- of toetsevaluaties. Deze evaluaties richten zich echter voornamelijk op de algemene kwaliteit van onderwijs en toetsing, en niet specifiek op toetsvoorzieningen.

Van één geselecteerde onderwijsinstelling is een recent jaarverslag van de examencommissie openbaar beschikbaar gesteld. In dit jaarverslag rapporteert de examencommissie onder meer over het aantal aanvragen voor extra voorzieningen en het aantal toegekende voorzieningen. Dit biedt inzicht in de omvang van aanvragen en toekenningen, maar het verslag beschrijft niet hoe deze gegevens worden benut voor verdere evaluatie of beleidsontwikkeling. In geen van de onderzochte documenten wordt beschreven of en hoe specifiek wordt gemonitord en geëvalueerd of toegekende toetsvoorzieningen effectief zijn voor studenten met een ondersteuningsbehoefte.

Ook de wijze waarop onderwijsinstellingen afstemming tussen relevante actoren[2] beschrijven, blijft in de meeste documenten beperkt. Het gaat hierbij om actoren die een rol spelen in de aanvraag, besluitvorming en uitvoering van toetsvoorzieningen, zoals de examencommissie, studentendecanen of studieadviseurs en docenten of examinatoren. Structurele afstemming tussen deze actoren is relevant om samenhang te waarborgen tussen deze stappen en om ervaringen met toegekende voorzieningen te kunnen terugkoppelen en benutten. In de geanalyseerde documenten vermelden de onderwijsinstellingen vaak dat de examencommissie advies kan inwinnen bij een studentendecaan. Zij lichten echter zelden toe of en hoe dit overleg is ingericht, of hoe ervaringen en uitkomsten van studenten worden gedeeld en benut.

Slechts één onderwijsinstelling werkt monitoring, evaluatie en afstemming van toetsvoorzieningen concreet uit in een beleidsnotitie. Deze instelling beschrijft dat de studentendecaan voor studenten met een ondersteuningsbehoefte die een aanvraag doen een dossier opstelt. In dit dossier worden gemaakte afspraken, toegekende voorzieningen en evaluatiemomenten vastgelegd, ter ondersteuning van zowel evaluatie als continuïteit van begeleiding en afstemming. De beleidsnotitie beschrijft daarnaast hoe de studentendecaan de afstemming over de uitvoering van voorzieningen verzorgt, waarbij bij tijdelijke voorzieningen wordt afgestemd met betrokken examinatoren en/of docenten en bij meer structurele voorzieningen, waar mogelijk, met de opleidingscoördinator. Afspraken over deze afstemming worden vastgelegd. Daarnaast legt de instelling vast dat structurele overleg- en rapportagemomenten zijn ingericht. De uitvoering van het beleid wordt periodiek besproken door relevante actoren, zoals studentendecanen, examencommissies en opleidingsverantwoordelijken, en wordt jaarlijks gemonitord en op instellingsniveau geëvalueerd, waarbij bevindingen worden gebruikt om het beleid zo nodig bij te stellen.

2 De exacte functienaam, positionering en verantwoordelijkheden van deze actoren kunnen per onderwijsinstelling verschillen.

5. Conclusie

Deze verkenning laat zien dat toegankelijk toetsen en examineren bij de geselecteerde onderwijsinstellingen formeel is verankerd in de OER, maar dat de wijze waarop de onderwijsinstellingen hier invulling aan geven uiteenloopt. Met name tussen de geselecteerde hbo- en wo-instellingen zijn duidelijke verschillen zichtbaar in de mate waarin informatie over toetsvoorzieningen wordt beschreven.

In de geanalyseerde documenten van de wo-instellingen wordt vooral beschreven dát toetsvoorzieningen mogelijk zijn, terwijl minder vaak wordt uitgewerkt wat dit in de praktijk betekent voor studenten. Hbo-instellingen benoemen daarentegen vaker concrete voorbeelden van mogelijke toetsvoorzieningen in de OER. Alle geselecteerde onderwijsinstellingen vermelden dat in bijzondere gevallen kan worden afgeweken van de reguliere toetsvorm. Tussen onderwijsinstellingen bestaat echter een sterke variatie in de procedures voor het aanvragen en toekennen van toetsvoorzieningen. Deze variatie betreft onder meer de beschreven stappen in het aanvraagproces en de rol van (medische) verklaringen en andere bewijsstukken.

Ook blijkt dat monitoring, evaluatie en structurele afstemming rond toetsvoorzieningen in openbare documenten slechts beperkt worden beschreven. Hoewel formele kaders voor toetsvoorzieningen aanwezig zijn, ontbreekt in de meeste documenten inzicht in hoe onderwijsinstellingen volgen of deze voorzieningen in de praktijk effectief zijn. Monitoring en evaluatie zijn juist van belang om zicht te krijgen op de werking van voorzieningen en op hun bijdrage aan het bevorderen van gelijke kansen. Zonder structurele evaluatie en terugkoppeling blijft dit grotendeels onzichtbaar.

Overkoepelend laten de resultaten zien dat het bewustzijn van verplichtingen rondom toegankelijk toetsen en examineren bij onderwijsinstellingen aanwezig is, maar dat de vertaling hiervan naar samenhangende, concrete en lerende praktijken in openbare documenten beperkt blijft. Hierdoor kan voor studenten en betrokken professionals onduidelijk zijn welke mogelijkheden er bestaan, hoe besluiten tot stand komen en in hoeverre ervaringen met toetsvoorzieningen worden benut voor verbetering van beleid en praktijk. Deze bevindingen vormen een vertrekpunt voor aanbevelingen die zich richten op het versterken van transparantie, consistentie en een meer preventieve en inclusieve benadering van toetsen en examineren.

6. Aanbevelingen

Communicatie: Duidelijke informatievoorziening

De mate waarin studenten hun ondersteuningsbehoefte melden, hangt sterk samen met de duidelijkheid en vindbaarheid van de informatievoorziening binnen de onderwijsinstelling (Schreurs & Bremer, 2025). Het is daarom belangrijk dat studenten weten welke toetsvoorzieningen beschikbaar zijn, voor wie deze bedoeld zijn en via welke route zij een aanvraag kunnen indienen. Onderwijsinstellingen wordt aanbevolen deze informatie expliciet en overzichtelijk te beschrijven, bij voorkeur in samenwerking met studenten.

Duidelijke en concrete informatie in de OER kan hieraan bijdragen. Het gaat daarbij om een overzicht van veelvoorkomende toetsvoorzieningen, een heldere beschrijving van de aanvraagprocedure en een toelichting op de rol van betrokken actoren. Door in de OER op een duidelijke en laagdrempelige manier, bijvoorbeeld via een directe hyperlink, te verwijzen naar één centrale informatieplek, wordt het voor studenten eenvoudiger om aanvullende informatie te vinden over voorzieningen en een aanvraag in te dienen.

Tot slot is het van belang dat de informatievoorziening begrijpelijk en toegankelijk wordt gepresenteerd. Heldere taal, concrete voorbeelden en een duidelijke stapsgewijze uitleg kunnen drempels verlagen en studenten ondersteunen om hun ondersteuningsbehoefte bespreekbaar te maken en tijdig gebruik te maken van beschikbare toetsvoorzieningen.

Toetsvoorzieningen: Ruimte voor inclusief toetsontwerp

Op dit moment is de praktijk zo dat studenten met een ondersteuningsbehoefte in veel gevallen individuele toetsvoorzieningen kunnen aanvragen. Daarnaast kan de examencommissie bepalen dat een toets in een alternatieve vorm wordt afgenomen. Deze mogelijkheden bieden maatwerk voor individuele studenten, maar vormen vooral een reactieve benadering van toegankelijk toetsen en examineren.

Een aanvullende benadering is het inclusiever ontwerpen van toetsen, bijvoorbeeld wanneer signalen laten zien dat bij een bepaalde toets veel studenten voorzieningen nodig hebben. Inclusief toetsontwerp richt zich op het ontwerpen van toetsing die vanaf het begin toegankelijk is voor een bredere groep studenten, bijvoorbeeld door meerdere toetsvormen aan te bieden die gelijkwaardig zijn in niveau en leerdoelen. Hierdoor hoeft minder vaak een beroep te worden gedaan op individuele voorzieningen.

Om deze benadering mogelijk te maken, is het belangrijk dat de OER hiervoor voldoende ruimte biedt. Dit betekent dat de OER toetsvormen niet onnodig beperkend vastlegt, maar ruimte laat voor variatie in de wijze van toetsing binnen een onderwijseenheid. Wanneer de OER deze ruimte biedt, ontstaat meer handelingsvrijheid voor docenten en opleidingen om toetsen inclusief vorm te geven.

Door deze ruimte in de OER te combineren met een bewuste inzet op inclusief toetsontwerp op opleidings- en vakniveau, kan de afhankelijkheid van individuele toetsvoorzieningen worden verkleind. Dit draagt bij aan een meer gelijke uitgangspositie voor studenten en vermindert de noodzaak om toegankelijkheid uitsluitend via individuele verzoeken en uitzonderingen te organiseren.

Toekenningsprocedures: Structurele afstemming

Onderwijsinstellingen wordt aanbevolen om structurele afstemming tussen examencommissies te organiseren rondom de beoordeling van verzoeken voor toetsvoorzieningen. Wanneer examencommissies ervaringen, dilemma's en good practices met elkaar uitwisselen, ontstaat meer consistentie in de toepassing van regels en afwegingskaders. Dit verkleint het risico dat studenten verschillen in behandeling ervaren en draagt bij aan een meer eenduidige en transparante werkwijze. Regelmatige intervisie of thematische overleggen kunnen examencommissies ondersteunen bij het gezamenlijk reflecteren op terugkerende vraagstukken, zoals proportionaliteit, onevenredige belasting en het borgen van leeruitkomsten.

Voor een duurzame benadering van toegankelijk toetsen en examineren is het daarnaast van belang dat examencommissies structureel afstemmen met andere betrokken actoren, zoals studentendecanen of studieadviseurs, docenten en examinatoren. Wanneer toegankelijkheid en inclusief toetsontwerp een vast onderdeel worden van het gesprek tussen deze partijen, kan eerder in het onderwijs- en toetsontwerp rekening worden gehouden met verschillen tussen studenten. Dit vraagt om vaste overlegmomenten waarin signalen van studenten worden besproken, patronen in aangevraagde voorzieningen worden herkend en gezamenlijk wordt verkend waar aanpassingen in toetsontwerp mogelijk zijn.

Door deze structurele uitwisseling te organiseren, verschuift de aandacht van een voornamelijk reactieve benadering, waarin individuele verzoeken centraal staan, naar een meer gezamenlijke, consistente en preventieve aanpak van toegankelijk toetsen en examineren.

Monitoring en evaluatie van toetsvoorzieningen

Door systematisch gegevens te verzamelen en analyseren kunnen examencommissies, studentendecanen, opleidingsdirecteuren en andere relevante betrokkenen inzicht krijgen in de uitwerking van beleid rondom toegankelijk toetsen en examineren. Ook helpt monitoring bij het signaleren van verbeterpunten en relatief eenvoudige aanpassingen die de toegankelijkheid van toetsen kunnen vergroten. Daarom wordt aanbevolen om monitoring en evaluatie van toetsvoorzieningen als vast onderdeel in het beleid op te nemen, als basis om planmatig te kunnen werken aan toegankelijk toetsen en examineren.

Examencommissies kunnen een belangrijke rol spelen in deze monitoring. Momenteel nemen zij in hun jaarverslag vaak al een overzicht van aangevraagde en toegekende verzoeken op. Het verdiepen van deze informatie, bijvoorbeeld door onderscheid te maken naar type voorziening en toe- of afwijzing, kan helpen een beter beeld te krijgen van waar belemmeringen zich voordoen. **In de Handreiking Planmatig werken aan toegankelijk toetsen en examineren in het hbo en wo** zijn voorbeeldformats en templates opgenomen die onderwijsinstellingen kunnen ondersteunen bij het vastleggen en analyseren van deze gegevens.

Naast het registreren van aantallen is het belangrijk om ook ruimte te creëren voor inhoudelijke reflectie. Vragen die daarbij kunnen helpen zijn:

- Welke aanvragen voor toetsvoorzieningen komen het meest voor?
- Wat zouden mogelijke oorzaken hiervan kunnen zijn?
- Zijn er aanpassingen in het onderwijs of de toetsing denkbaar waarmee het aantal aanvragen kan worden verminderd?
- Worden de toegekende voorzieningen daadwerkelijk gebruikt door studenten?
- Hoe ervaren studenten de effectiviteit van de toegekende voorzieningen?

Het verdient aanbeveling om deze vragen periodiek te bespreken en studenten actief te betrekken bij de evaluatie van de voorzieningen die zij hebben aangevraagd en gebruikt. Op deze manier ontstaat een lerende cyclus waarin ervaringen uit de praktijk worden benut om beleid en uitvoering verder te verbeteren.

Tot slot blijkt uit deze verkenning dat slechts één van de tien onderzochte onderwijsinstellingen een recent jaarverslag van de examencommissie openbaar beschikbaar stelt. Publicatie hiervan draagt bij aan inzicht, verantwoording en het delen van goede praktijken binnen en tussen onderwijsinstellingen en strekt daarom tot aanbeveling.

7. Referenties

Schreurs, M., & Bremer, B. (2025). *Jaarrapport studeren met een ondersteuningsbehoefte 2025: Analyse Nationale Studenten Enquête (NSE) (pp. 1–39). ECIO.*
https://ecio.nl/wp-content/uploads/2025/10/ECIO_164_Rapportage-NSE-2025_Studeren-met-een-ondersteuningsbehoefte-1.pdf

Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap. (2016, 14 juli). *Artikel 24: Onderwijs. Wetten.overheid.nl.*
https://wetten.overheid.nl/BWBV0004045/2016-07-14#Verdrag_2_Verdragtekst_Artikel24

Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte. (2016). *Artikel 2. Wetten.overheid.nl.*
http://wetten.overheid.nl/jci1.3:c:BWBR0014915&paragraaf=1&artikel=2

Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek. (2018). *Artikel 7.12. Wetten.overheid.nl.*
http://wetten.overheid.nl/jci1.3:c:BWBR0005682&hoofdstuk=7&titeldeel=1&paragraaf=1&artikel=7.12

Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek. (2021). *Artikel 7.12b. Wetten.overheid.nl* Bovenkant formulier
http://wetten.overheid.nl/jci1.3:c:BWBR0005682&hoofdstuk=7&titeldeel=1&paragraaf=1&artikel=7.12b
Onderkant formulier

Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek. (2025). *Artikel 7.13. Wetten.overheid.nl.*
http://wetten.overheid.nl/jci1.3:c:BWBR0005682&hoofdstuk=7&titeldeel=1&paragraaf=1&artikel=7.13

Colofon

Titel
Toegankelijk toetsen en examineren in beleid: Een verkenning in het hbo/wo

Auteurs
Sinsemilla Blokvoort, Benjamin Bremer, Minne Bakker

Uitgave
2025, ECIO

Vormgever
MEO

Expertisecentrum inclusief onderwijs
Postbus 1585
5200 BP ’s-Hertogenbosch
algemeen@ecio.nl | ecio.nl | OnbelemmerdStuderen.nl | KennisbankStudentenwelzijn.nl

Over ECIO
ECIO, Expertisecentrum inclusief onderwijs, informeert, adviseert en ondersteunt universiteiten, hogescholen en het mbo bij vraagstukken rondom inclusief onderwijs en studentenwelzijn. Zodat studenten met een extra ondersteuningsbehoefte met succes hun opleiding kunnen doorlopen en kunnen doorstromen naar een baan die bij hen past. Wij zetten ons, samen met studenten en onderwijsinstellingen, in voor leren zonder belemmering.

Deze uitgave is op zorgvuldige wijze en naar beste weten samengesteld. Aan de inhoud kunnen geen rechten worden ontleend. Overname van teksten, ideeën en resultaten uit deze publicatie is vrij toegestaan, mits met bronvermelding.

Deze uitgave is financieel mogelijk gemaakt door het ministerie van OCW.

ECIO
Leren zonder
belemmering